

Պ Ա Տ Ր Ա Ս Տ Յ Ե Ղ Ի Ր
ՀԱԿՈՂԱՅԻՆ ՅԵՎ ՔԻՄԻԱԿԱՆ
ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱՐ

Ձեռնարկ «ՊԱՏՐԱՍՏ ՀՈՔՊ»-ի
ՆՈՐՄԱՆԵՐԻ ՀԱՆՁՆՄԱՆԸ
ՊԱՏՐԱՍՏՎԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

623.459

15 - 16

21 JUN 2013

15.566

04 AUG 2010

Պրախարներ բոլոր յեղեցների, միացե՛ք

623,459
5-16 *u.r.*

Պ Ա Տ Ր Ա Ս Տ Յ Ե Ղ Ի Ր
ՀԱԿՈՂԱՅԻՆ ՅԵՎ ՔԻՄԻԱԿԱՆ
ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԻՕԻ

ՉԵՌՆԱՐԿ «ՊԱՏՐԱՍՏ ՀՈՔՊ»-Ի
ՆՈՐՄԱՆԵՐԻ ՀԱՆՉՆՄԱՆԸ
ՊԱՏՐԱՍՏՎԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

1010
40610

ԿԱԶՄԵՑ Ա. ՄԱՂՇԻՆՍԿԻ

ՅԵՐԵՎԱՆԻ ԻՐԱՏԱՐԱԿՈՒՅՈՒՆ

Պ Ա Տ Ր Ա Ս Տ Յ Ե Ղ Ի Ր
Յ Ե Ր Ե Վ Ա Ն 1936

Պատ. խմբագիր՝ Մ. Գ ա վ թ յ ա ն
Քարգմանիչ՝ Հ. Մ կ ռ ճ յ ա ն
Տեխ. խմբագիր՝ Գ. Ջ ե ն յ ա ն
Սրբագրիչ՝ Ա. Ա ռ գ ա ֆ ա ն յ ա ն

Հրատարակ. 3859
Գլավ. լիազոր Ա—1182
Պատվեր 1075
Տիրաժ 10,000

Հանձնված է արտադրության 5-ին սեպտեմբերի, 1936 թ.
Ստորագրված է տպագրելու 14-ին սեպտեմբերի, 1936 թ.

Ղեկավարի սպարան, Յերեվան II Գնունի, 4

Ս. ա ա ջ ի ն Գ ու ռ մ ա

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՏԵՂԵԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Թ Ե Մ Ա. 1. ՊԱՋԱՎԻԱՔԻՄԻ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ ՀԱԿՈՂԱՅԻՆ ՅԵՎ
ՔԻՄԻԱԿԱՆ ՊԱՇՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ԳՈՐԾՈՒՄ

Մենք սոցիալիզմ ենք կառուցում և պաշտպանում ենք խաղաղության գործը: Մակայն մեզ շրջապատող բոլոր պետություններում իշխանությունը գտնվում է ըուրժուազիայի ձեռքում: Յերկարատև ճգնաժամի հետևանքով իմպերիալիստների լազերում խիստ սրվել է պայքարը յերկրագնդի վերաբաժանման համար: Իմպերիալիստները տենդորեն սպառազինվում են, ավելացնում են բանակները, անընդհատ կատարելագործում են մարտական տեխնիկան, պատրաստվելով պատերազմի՝ ամենից առաջ ԽՍՀՄ դեմ: Առանձնապես ուժեղ շափով զարգանում են ռազմական ավիացիան, օակները յեվ ֆլավան: Խիստ աչքի յե ընկնում ռաբաձիզ ավիացիայի,—հեռավոր թիկունքների վրա հարձակվելու այդ հիմնական միջոցի,—արագ աճումը: Արդեն կան ռաբակիրներ, վորոնք բարձրացնում են մինչև 12 տոնն ումբ և ընդունակ են ոգում մնալու 7—8 ժամ, ունենալով մի ժամում մոտ 200 կիլոմետր թռիչքի արագություն: Քիմիան ավիացիային զինել է թունավորող և հրձիգ նյութերով: Այս հանգամանքը խիստ ավելացրել է ավիացիայի մարտական ուժը, հնարավորություն տալով վարակելու թունավորող նյութերով ընդարձակ տարածություններ, ոգի հսկայական ծավալներ և բազմաթիվ հրդեհներ առաջացնել վոչ միայն անմիջականորեն ռազմաճակատում, այլ յեվ հեռավոր քիկունքում:

Մեր մեծ հայրենիքի աշխատավորները պետք է վաղորոք պատրաստված լինեն ողային թշնամու հարձակումներից պաշտպանվելու համար: Այդ պաշտպանությունը պետք է այնքան լավ կազմակերպված լինի դեռևս խաղաղ ժամանակ, վոր քաղաքները, արդյունաբերությունը, գյուղատնտեսությունը, ելքատրակայանները, տրանսպորտը և այլն կարողանան անխափան շարունակել իրենց աշխատանքը հակառակորդի ողային հարձակման ժամանակ:

Հակառակորդի ողային տորմդի դեմ պայքարելու միջոցներն ու միջոցառումներն ամբողջությամբ առած կազմում են հակողային

պաշտպանութիւնը (ՀՈՊ): Նրա կարևորագուցն մասերից մեկը հանդիսանում է այն թունավորող նյութերի (կրճատ՝ «ԹՆ») պաշտպանութիւնը, վոր գործադրում է ավիացիան, այսպես կոչված հակաքիմիական պաշտպանութիւնը (ՀՔՊ):

Պատերազմի զեպքում հակողային պաշտպանութեան առաջին խնդիրը կլինի պայքարել հակառակորդի ուղային տորմդի դեմ՝ իր ումբաձիգ ավիացիայի միջոցով, հարձակվելով հակառակորդի անբողորմների վրա և իր կործանիչ սավառնակներով ողում վոնչնացնելով թշնամու ավիացիան: Ամրացնելով իր ուղային տորմիղը, խորհրդային Միութեան աշխատավորներն ստեղծում են հակաողային պաշտպանութեան ամուր հիմքը:

Ոգնելով ողային տորմիղին, հակողային պաշտպանութեանը կկատարի իր յեբարդ խնդիրը՝ այն է, բոլոր միջոցներով խանգարել հակառակորդին ողային հարձակումներ կատարելու: Դրա համար հակողային պաշտպանութեան իր տրամադրութեան տակ ունի հատուկ հակողային (զենիթային) հրետանի, զենիթային գնդացրեր և այլ կրակային ու գրանց ոժանդակող միջոցներ:

Սակայն յեթե հակառակորդի ողային ուժերի մի մասը ճեղքի ձակատը և գրոհի այս կամ այն բնակավայրը, ապա հակողային պաշտպանութիւնը պետք է պատրաստ լինի կատարելու իր յեբարդ խնդիրը՝ նվազեցնել այն ֆլամները և կորուստները, վոր կարող է հասցնել թիկունքն անցած ողային թշնամին, և արագորեն վերացնել հարձակման հետևանքները: Այս նպատակով հակողային պաշտպանութեանն ոգտվում է հակաքիմիական, հակահրդեհային և սանիտարական պաշտպանութեան զանազան միջոցներով, ապաստարաններով՝ վորոնք պատսպարում են ողային ումբերի ներգործութեանից, քողարկումով և այլն:

Պաշտպանութեանը հակողային և քիմիական պաշտպանութեան (ՀՔՊ) բնագավառում պարտավոր է՝ 1) հակազագեր տարածել բնակչութեան մեջ և սովորեցնել նրանցից ոգտվելու ձեռք: 2) վերացնել աշխատավոր բնակչութեան հակողային և քիմիական անգրագիտութեանը՝ «պատրաստ ՀՔՊ» — ի նորմաները հանձնելու միջոցով: 3) կողմակերպել աներում, բնակավարձկոտայներում, գայրոցներում, մանր ձեռնարկութեաններում և հիմնարկներում պաշտպանական ակտիվ ինքնապաշտպանութեան խմբակներ, սովորեցնել այդ խմբակները և շնքերը պատրաստել հակողային և քիմիական պաշտպանութեան համար:

«Պատրաստ ՀՔՊ» — ի նորմաներն բնագրկում են այն գիտելիքները և ունակութեանները, վորոնց խՍՀՄ ամեն մի աշխատավոր պետք է տիրապետի ամենամոտ ժամանակում, վորպեսզի կարողանա

կազմակերպված դիմավորել ողա — քիմիական վտանգին, ապահովել անընդհատ աշխատանքն իր ձեռնարկութեան մեջ թշնամու ողային հարձակման պայմաններում և կարողանա արագորեն վերացնել հարձակման հետևանքները: Յուրաքանչյուր աշխատավորի պարտքն է՝ լինել Պաշտպանութեան շարքերում, ակտիվորեն մասնակցել բնակչութեան հակողային և քիմիական պաշտպանութեանը, ինքն ևս պետք է անհրաժեշտ դիտելիքներ և ունակութեաններ ձեռք բերի հակողային և քիմիական պաշտպանութեան վերաբերյալ:

Թ Ե Մ Ա. 2. ՈՂԱՅԻՆ ՀԱՐՁԱԿՄԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐԸ

Ռմբաձիգ ավիացիան հարձակումների ժամանակ գործ է ածում ավիացիոն ումբեր և հարվածելու հատուկ միջոցներ:

Ավիացիոն ումբերը ստորաբաժանվում են հետևյալ հիմնական տիպերի՝ ֆուգասային, բեկորային, քիմիական (ԹՆ պարունակող) և հրձիգ:

Ֆուգասային ումբերը լցնում են խիստ ներգործող պայթուցիկ նյութերով, վորոնք ծառայում են կառուցվածքներն ավերելու համար: Այդ ումբերի քաշը զանազան է լինում, սկսած 50 կիլոգրամից մինչև 2000 կիլոգրամ, ընդ վորում ումբի քաշի կիսից ավելին կազմում է պայթուցիկ նյութը: 50—150 կգ քաշ ունեցող ումբերը կարող են ավերել քաղաքային և արդյունաբերական տիպի կառուցվածքները:

Բեկորային ումբերը նշանակվում են կենդանի նպատակները հարվածելու համար: Ռումբը գետնին ընկնելով պայթում է, տալով բազմաթիվ բեկորներ, վորոնք կարող են ումբի պայթման անդից 50—300 մետր հեռավորութեան վրա սպանել կամ վիրավորել: Այս տիպի ումբի քաշը լինում է 8-ից մինչև 50 կիլոգրամ:

Քիմիական ումբերը լցնում են մարտական թունավորող նյութերով: Այս ումբերը լինում են բախական և հեռակայական գործողութեան: Առաջինները պայթում են գետնին դիպչելիս, յերկրորդները՝ պայթում են ողում մինչև գետնին հասնելը: Կայուն թունավորող նյութերով լցված բախական ումբերը (այսինքն՝ այնպիսի ԹՆ, վորոնք իրենց հարվածող ազդեցութեանը վայրում պահպանում են մի քանի ժամվա, կամ նուրիսկ մի քանի րովա ընթացքում), գլխավորապես, գործադրվում են վայրը վարակելու համար և սովորաբար փոքր քաշ են ունենում 10—15 կիլոգրամ: Այդպիսի մեկ ումբը վարակում է 300—500 քառակուսի մետր տարածութեան: Զուգուցված ֆուգասային ումբերի հետ նման ողաքիմիական ումբերը սովորաբար գործադրվում են թիկունքային կետերի ումբակոծման համար, վորովհետև ԹՆ (սովորաբար իսրիտ՝ մաշկը վերքոտող նյութ)

չափազանց կզփվարեցնեն ավերված որչեկտները վերականգնման աշխատանքները:

Հեռակայական ուսմբերը կայուն և անկայուն թունավորող նյութերով կարող են մեծ չափեր ունենալ՝ 100 և ավելի կիլոգրամ: Նրանք գործադրվում են թե վայրը թունավորելու և թե կենդանի ուժը հարվածելու համար: Պայթեղիս նրանք տալիս են թ՛Ն բազմաթիվ մանրիկ կաթիլներ և մատախուղ՝ վարակելով ողի զգալի տարածութուն և թ՛Ն անձրևով պատելով մեծամեծ տարածութուններ:

Հրձիգ ուսմբերը հանդիսանում են թիկունքի վրա հարձակում գործելու ամենաազդու միջոցներից մեկը: Նրանք գլխավորապես լրցվում են տերմիտային խառնուրդով (չերկաթաթվուտի, կալահողի և փոշենման ալյումինի խառնուրդ): Տերմիտն այրվելիս տալիս է մինչև 3000 աստիճան ջերմութուն: Այրվող տերմիտը չի կարելի ջրով հանգսնել: Հանգսնելու լավագույն միջոցը՝ ավազն է: Հրձիգ ուսմբերի քաշը փոքր է լինում, մեկ կամ մի քանի կիլոգրամ: Մեկ ումբաձիգ սավառնակ կարող է վերցնել մի քանի հարյուր և նույնիսկ հազարից ավելի այգայիսի ուսմբ:

Հարվածելու հատուկ միջոցների շարքին է պատկանում հեղուկ թ՛Ն փոշիացնելը հատուկ անոթներով: Այդ անոթներն իրենցից ներկայացնում են մետաղյա յերկարաձև ամաններ, վորոնց կախ են տալիս սավառնակի թևերի կամ մարմնի տակ: Այդ ամանները սովորաբար լցնում են իպրիտով: Պահանջված րոպեյին թ՛Ն անոթից դուրս են թափվում խտացրած ողի ճնշման ոգնությամբ, կամ այլ միջոցներով, փոշիանում են, դառնում են մանրիկ կաթիլներ և անձրևի պես ընկնում են գետին: Սովորական ումբակներն այգայիսի անձրևով կարող է ծածկել մի քանի հեկտար տարածութուն: Թ՛Ն մատախուղը շատ ֆլասակար է թոքերի և աչքերի համար: Թ՛Ն կաթիլներով հողը վարակված է մնում մի քանի ժամ:

Բացի դրանից, սավառնակները կարող են նրանց վրա դրված հատուկ գործիքների միջոցով նետել մանր ապակե անոթներ (ամպուլներ)՝ լցված թ՛Ն: Յերբ բացում են այդ գործիքի հատակը, ամպուլներն ընկնում են գետին և փշրվում են, իսկ նրանց միջև թ՛Ն շաղ է դալիս, հարվածելով մարդկանց և վարակելով վայրը:

Թ Ե Մ Ա 3. ԻՆՉՊԵՍ ՃԱՆԱՉԵԼ ԹՆ

Հակաքիմիական պաշտպանության անհրաժեշտ միջոցառումներն ու միջոցները ժամանակին կիրառելու համար պետք է կարողանալ թ՛Ն ճանաչել ողում, գետնի և զսնազան առարկաների վրա նրանց հոտով, արտաքին հատկանիշներով, նրանց գրգռիչ ազդեցությամբ և այլն:

Իսկ ինչպես ճանաչել զսնազան տեսակի թ՛Ն:

Իպրիսք դեղնավուն կամ գորշ գույնի յուղանման հեղուկ է: Նրա գոլորշիներն անգույն են: Հոտը թույլ է, անդուրեկան, հիշեցնում է սխտորի կամ մանանեխի հոտը: Ռումբի պայթյունը խուլ է, ձագարը փոքր է, բեկորները խոշոր են, ուումբի մարմնի զգալի մասը պահպանվում է: Իպրիտի գոլորշիները հոտառության և շնչառության որգանների վրա գրգռիչ ազդեցութուն չեն գործում: Իպրիտի մուգ յուղանման կաթիլները կամ բծերը իպրիտի լավ զգացվող հոտով շատ պարզ նկատվում են տների պատերի, ասֆալտի, բուսականության վրա և այլն: Իպրիտի կաթիլներից ձյունն ստանում է դեղնավուն—գորշ գույն: Իպրիտի հեռակայական ուումբերի պայթման ժամանակ չորս կողմն են թռչում մեծ քանակությամբ բեկորներ, ողում առաջանում են մուգ շերտեր՝ բաղկացած թ՛Ն մանրիկ կաթիլներից, վորոնք արագորեն նստում են գետնին: Իպրիտը սավառնակից փոշիացնելու ժամանակ սավառնակի պոչի տակ առաջանում է թ՛Ն մի մուգ շերտ, վորը լավ յերևում է մի քանի վայրկյանի ընթացքում:

Լյուիզիսք սուր հոտ ունեցող գորշ գույնի հեղուկ է, վորը հիշեցնում է խորդենու տերևների հոտը: Լյուիզիտի գոլորշիները ներշնչելու դեպքում արագ սուր ծակոց է սկսվում աչքերի և քթի մեջ և կոկորդը գրգռվում է: Լյուիզիտով վարակված բուսականությունը գորշ—կարմիր գույն է ստանում: Ավիացիան Լյուիզիտը գործադրում է ճիշտ նույն յեղանակներով, ինչ և իպրիտը:

Ֆոսգենը մի անգույն գազ է՝ յուրահատուկ անախորժ հոտով: Յերբ ողում ֆոսգենի քանակը քիչ է, նա ունենում է թույլ անախորժ հոտ, վորը հիշեցնում է փթած մրգի հոտը: Յերբ նրա քանակը շատ է, ունենում է սուր, գրգռիչ հոտ: Ֆոսգենով լցված խոշոր ավիառումբի պայթելու դեպքում առաջանում է մի մեծ ծանրաշարժ ամպ, վորը դանդաղորեն շարժվում է քամու ուղղությամբ:

Քլորպիլիբր ծանր դեղնավուն հեղուկ է՝ սուր գրգռիչ հոտով, վորը հիշեցնում է բաղլինջի (թախտաբիթի) հոտը: Ամենից առաջ ներգործութուն են զգում աչքերը, վորից սուր ցավ է առաջանում աչքի կոպերի մեջ և արցունք է հոսում: Քլորպիլիբրի գոլորշիներն անգույն են:

Ադամիսք կարծր նյութ է, վորը մուգ-կանաչավուն փոշու կամ դեղնա-կանաչավուն գույնի կտորների տեսք ունի, առանց հոտի կամ թույլ-սիրտ խառնող հոտով: Բեկորային քիմիական ուումբերի միջոցով ադամիստի մարտական գործադրության դեպքում առաջանում է մի վոչ մեծ, արագ ցնդող, մուգ-դեղնավուն կամ գորշ գույնի ծուխ: Այդ ծուխը ներշնչելու դեպքում համարյա միանգամից քթի և կոկոր-

դի մեջ զգացվում ե ուժեղ զրգիւ, վորը հազ, փռշտոց և սրտախառնություն ե առաջացնում:

Հակազգալը հագած ժամանակ ԹՆ կառելի յե նախաչել հետևյալ ձևով. խորն արտաշնչել և այնուհետև դիմակի ուտինը ականջների մոտ մատներով փոքր ինչ բարձրացնել, զգուշությամբ մի քիչ ներշնչել քթով: Բաց թողնելով դիմակի ուտինը՝ ուժեղ արտաշնչել, մատներով սեղմելով արտաշնչման կլապանը: Յեթե չհաջողվի միանգամից զգալ ԹՆ հոտը, նորից պետք ե կրկնել ամբողջ գործողությունը:

Թ Ե Մ Ա 4 և 5. ԻՆՉ ՊԵՏԳ Ե ԱՆԵԼ ՈՂՄՅԻՆ ՅԵՎ ՔԻՄԻԱԿԱՆ ՎՏԱՆԳԻ ԱԶԴԱՆՇԱՆՆԵՐ ՏԱԼՈՒ ԴԵՊՔՈՒՄ

Ողային հարձակման մասին բնակչությունը նախազգուշացվում ե «ողային տազնապ» (ՈՏ) ազդանշանով քաղաքի վրա հակառակորդի սավառնակի հայտնվելուց 15—20 րոպե առաջ: Ազդանշանը տրվում ե գործարանային և յերկաթուղային շահանքերի, շփոթների, (սիրենների) ընդհատվող սուլոցներով, ուղիոյի և հեռախոսի միջոցով և այլ առաջուց պայմանավորված յեղանակներով, վորոնց մասին պետք ե գիտենա շրջանի վողջ բնակչությունը:

Ողային տազնապ (ՈՏ) ազդանշանով ՀՈՔՊ—ի խմբակները կազմի մեջ մտնող բոլոր անձինք պետք ե ներկայանան իրենց հավաքակայանները: Ինքնապաշտպանության խմբակները կազմի մեջ մտնող բոլոր անձինք ներկայանում են իրենց խմբակների հավաքակայանները, յեթե ՈՏ ազդանշանն այդ անձինք լսում են տանը կամ մոտակայքում: Ձեռնարկություններում, յերկաթուղիներում, երկատրոկայաններում, աշխատանքը չի ընդհատվում. բանվորները ու ծառայողները, բացառությամբ ՀՈՔՊ—ի խմբակների կազմի մեջ մտնողներից, մնում են իրենց տեղերում և շարունակում են իրենց աշխատանքը: Առևտրական ձեռնարկությունները, ճաշարանները ընդհատում են իրենց աշխատանքը և միջոցներ են ձեռնարկում պահպանելու պարենը, խարը և այլ ապրանքները ԹՆ ներգործությունից. հաճախորդները մնում են այդ շենքերում մինչև ավարտ («ողային տազնապն անցավ») ազդանշանի տրվելը կամ տեղափոխվում են մոտակա ապաստարանները: Կուլտուր—լուսավորական հիմնարկությունները՝ թատրոնները, կինոները և այլն դադարեցնում են իրենց գործունեյությունը, հանդիսականները տեղավորվում են ազատ շենքերում՝ համաձայն ազմինիստրացիայի ցուցումների: Կրթական հիմնարկները և ամեն տեսակի հիմնարկներ, բացի նրանցից, վորոնք մասնակցում են բնակավայրի ՀՈՊ—ի սիստեմում, դադարեցնում են իրենց աշխատանքը: Դասատունները, ծառայողները, աշակերտները և այլն մնում են այդ հիմնարկների և ձեռնարկների շենքերում: Փողոցի տրանսպորտի (տրամ-

վայ, ավտոբուսներ և այլն) շարժումը մասնակիորեն դադարում ե. տրանսպորտային միջոցները և նրանց մեջ գտնվող ուղևորները թազնվում են կամ ոգտագործվում են ՀՈՊ—ի ծառայության համար, համաձայն ՀՈՊ—ի հերթապահ մարմինների և միլիցիայի ցուցումների: Այն քաղաքայինները, վորոնք ՈՏ ազդանշանի ժամանակ տանն են լինում, անմիջապես հանգցնում են վառարանները և բուխարիկները (պլիտաները) պրիմուսները և նավթի վառարանները (կերոսինկաները), փակում են բոլոր ծխնելույզները, ողանցքները, պատուհանները, դռները, գազածորակները: Յեթե տան մեջ կա հակաքիմիական տեսակետից սարքավորված սենյակ, ապա այնտեղ են ուղարկում յերկաթուղիին և հիվանդներին: Գիշեր ժամանակ պետք ե անհապաղ լույսը հանգցնել կամ պատուհանները մթնեցնել անթափանց վարագույրներով կամ փեղկերով: Պարենը ծածկել արկղներում և ամաններում: Հազուստեղենը, սպիտակեղենը, ամանեղենը պահել պահարաններում, սնդուկներում և այլն: Բոլոր դեպքերում ձեռքի տակ ունեցած հակազգալը զրվում են «պատրաստի» դրության մեջ: Անպայմանորեն պետք ե հանգստություն պահպանել, ամեն կերպ պայքարել իրարանցման, շփոթվածության և խուճապի դեմ:

ԻՆՉ պեժ Ե ԳՆԵԼ «ԲԻԼԻԱԿԱՆ ՎՏԱՆՉ» ԱՂԱՄԵՇԱՆԻ ՂԵՎՈՒՄ

Ողային հակառակորդի կողմից քիմիական միջոցներ գործադրելու դեպքում հատուկ պոստերը տալիս են «քիմիական վտանգ» ազդանշանը (ձեռքի շփոթների, սիրենների, սուլոցներ, հաճախակի հարվածներ ուլսի կտորներին, գանդերի դողանջ): Այս ազդանշանը ցույց ե տալիս, վոր այն տեղամասը, վորտեղից տրվում ե ազդանշանը յենթարկվել ե քիմիական հարձակման և վարակված ե: Առանց հակազգալի և պաշտպանական հազուստի այդտեղ մնալը վտանգավոր ե կյանքի համար:

«Քիմիական վտանգ» ազդանշանի դեպքում պետք ե անմիջապես հակազգալը հագնել և չհանել մինչև հիմնարկի տան ազմինիստրացիայից կամ ՀՈՊ—ի ծառայության կազմին պատկանող անձնավորություններից ցուցումներ ստանալը: Յեթե ազդանշանը լսել ես փողոցում և հակազգալը մոտոք չի, ապա պահիր շնչատությունը, փակիր բերանդ և քիթդ թաշկինակով, փեշով կամ թեքով և արագ մտիք մոտակա տունը. այնտեղ ցույց կտան թե վորտեղ պետք ե թազնվել:

ԻՆՉ պեժ ԳՆԵԼ ԽԱՂԱՍԻ ԿԱՄ ՄԱՐՄԻ ՎՐԱ ԹՆ ԿԱՔԻԼՆԵՐ ԿԱՄ ԲԾԻՐ ԽԱՅՄԱՔԵՐԵԼՈՒ ՂԵՎՈՒՄ

Կասկածելի հոտ առնելու դեպքում թեկուզ և մինչև «քիմիական վտանգ» ազդանշանը պետք ե անմիջապես հակազգալը հագնել և հե-

ուսնալ այդտեղից: Հագուստի, կոշիկի և մարմնի վրա ԹՆ կաթիլներ կամ բծեր հայտնաբերելիս պետք է անմիջապես, առանց քամակու, բամբակով կամ բամբակ հեռացնել ԹՆ: Յեթե ձեռքի տակ շուր կա, լվանալ թուլանովորված տեղը: Առաջին հնարավորութեան դեպքում ուղևորվել դեպի առաջին ոգնութեան կամ սանիտարական մշակման կայանը (ամեն մի միլիցոներ, զոնապան կարող է ցույց տալ այդ կայանի տեղը): Մոտ չգնալ այն տեղերին, վորտեղ դրված են դեղին ցուցիչներ կամ դեղին լապտերներ «վարակված է» մակագրութեամբ և վորտեղ դեղին դրոշակները ցույց են տալիս, վոր այդ վայրը վարակված է ԹՆ:

Ի՞նչ պետք է անել հրդեհից յեւ որային հարձակումից տուժաներ ունենալու դեպքում

Հրդեհ ծագելու դեպքում պետք է անմիջապես տեղեկացնել մտտակա հրշեջ խմբին և յեթե տուժածներ կան, բժշկական կայանին: Յուրաքանչյուր աշխատավոր պետք է իր ծոցատետրում պահած ունենա մտավոր հրշեջ խմբի, բժշկական կայանի, միլիցիայի և ՀՈՒՔՊ—ի քաղաքամասի հեռախոսի համարները: Մինչև հրշեջ խմբի կամ սանիտարների գալը պետք է իրենք հնարավոր միջոցները ձեռք առնեն հրդեհը հանգցնելու, տուժածներին անհետաձգելի ոգնութեան ցույց տալու համար և այլն:

Յերբ ՀՈՒՔՊ—ի տեղական մարմինները կհամոզվեն, վոր հակառակորդի սավառակներն արդեն հեռացել են, տրվում է «ավարտ» ազդանշանը գործարանային շահկների յերկարածիք սոււրոցներով, նույնպես և ուղիովի և հեռախոսի միջոցով:

Յերկրորդ նորմա

ՀԱԿԱԳԱՄԻԱԿԱՆ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Թ Ե Մ Ա. Ե. ԲԵ ՆՆ ՀԱԿԱԳԱՋԻ ՆՇԱՆԱԿՈՒՄՆ ՈՒ ԿԱԶՄՈՒԹՅՈՒՆԸ

Մարտական թուլանավորող նյութերից անձնապես պաշտպանվելու հիմնական միջոցը հակազտակն է: Նա ԹՆ ներգործութեանից պաշտպանում է շնչառութեան որգանները, աչքերն ու դեմքի մաշկը:

ԲԵ ՆՆ հակազազը բաղկացած է հետևյալ մասերից.

Հակազազային տուփից՝ կլեկիցով, պտուտակավոր փողակից և ներշնչման կլապանով: Կլապանը բաղկացած է հատուկ յեղանակով մշակված փայտածուխից («ակտիվացրած» ածուխ), մի քանի այլ նյութերից և բամբակից: Կլապանի նշանակումն է թուլանավոր նյութերից դառնալ այն ողը, վորը շնչում է հակազազից ողավող մարդը:

Տուփի ստորին կախարիչի կլոր անցքի մեջ մտցրած է մետաղյա խցան՝ կտրուկներով: Խցանի դամիկի վրա հագցված է ռետինե բոլորակ: Դա ներգնչման կլապանն է: Ներշնչելիս կլապանը փոքր ինչ բարձրանում է և դրսի ողը ներս է մտնում տուփի մեջ, իսկ արտաշնչելիս՝ պինդ փակում է խցանի կտրուկները և թույլ չի տալիս, վոր արտաշնչած ողը յետ դառնա տուփի միջով: Արտաշնչած ողը դուրս է գալիս հատուկ՝ արտաշնչման կլապանի միջով:

Հակազազի տուփի վերին կախարիչն ունի փողակ, վորի վրա ամրանում կամ պտուտակվում է միացնող ռետինի խողովակը:

Յեռածուկի խողովակը ծառայում է կորդակ դիմակը ռետինի խողովակի հետ միացնելու և արտաշնչման կլապանն ամրացնելու համար:

Արտաշնչման կլապանը հակազազի ամենանուրբ, հեշտ փաստիկ մասն է: Կլապանը մի տափակ ռետինի պարկ է. ստորին մասում այդ պարկն ունի յերկու անցք, վորոնց միջով դուրս է գալիս արտաշնչած ողը:

Ներշնչման ժամանակ կլապանի պտտերը ներս ընկնելով, պինդ կպչում են միմյանց և փակում են արտաքին թուլանավորված ողի մուտքը դեպի կորդակ դիմակը: Վնասվածքներից պաշտպանելու համար արտաշնչման կլապանը պարփակված է մետաղե շրջանակի մեջ:

Կորդակ դիմակը պատրաստվում է չորս չափսի: Կորդակը ռետինից է, ունի աղակյա ակնոցներ դրված մետաղյա շրջանակների մեջ. ունի նաև մեկ մատնանման պտուկ, վորը ծառայում է ակնոցները մաքրելու համար, յերբ նրանք քրտնում են:

Պայուսակը ծառայում է հակազազը կրելու և պահելու համար, պատրաստվում է բրեզենտից կամ մի այլ ամուր կտորից (յերբեմն փոխարինվում է հատուկ հարմարանքով՝ կարված կտորե փոկերից): Պայուսակն ունի յերկու բաժանմունք, մեծը յերկաթալարի նեցուկով՝ հակազազի տուփի համար է, իսկ փոքրը՝ կորդակ դիմակի համար է: Մեծ բաժանմունքում զսպանակը ապահովում է ողի ազատ մուտքը դեպի հակազազի ներքեի մասը՝ առանց տուփը պայուսակից դուրս հանելու:

Նոր հակազազ ստանալու ժամանակ պետք է տուփը պայուսակից հանել, պրկել խցանը փակող կարտոնե բոլորակը և յետ պտուտակելով հանել վերեի փողակի մետաղե թասակը: Դրանից հետո միացնող խողովակը պտուտակել տուփի փողակին:

Հակազազը դուրսբերել գործիք է, վորը խիստ հոգատար վերաբերմունք է պահանջում, հակառակ դեպքում սա փչանում է և դադարում է ԹՆ պաշտպանելուց: Հակազազը չի կարելի պահել խիստ տաքացած տեղերում (վառարաններին, շոգու ջեռուցման խողովակ-

ներին մտախ) կամ չի կարելի ձգնուր դնել շտաքացվող շենքերում: Շատ ֆրանսիական և խոնավութունը: Յեթե հակազգը ընկել է անձրևի տակ, ապա անհրաժեշտ է հանել պայուսակից, խնամքով սրբել և չորացնել պայուսակից անյատած: Ոգտվելուց հետո խնամքով սրբել կորզակի ներսի կողմը և յեռածունկ խողովակի այն ներքին ծայրերը վորոնց վրա ամրացված են կորզակ դիմակը և արտաշնչման կլապանը: Վոչ մի դեպքում պայուսակի մեջ չի կարելի կողմնակի առարկաներ դնել:

Թ Ե Մ Ա 7. ԲԵ ԵՆ ՀԱԿԱԳԱԳԱՅ ՈՐՏՎԵԼՈՒ ՁԵՎԸ

Հակազգ կրելու յերեք դրութուն կա 1) «յերթային», 2) «պատրաստի» և 3) «մարտական»:

Յերթային դրությամբ հակազգ կրում են այն ժամանակ, յերբ հակառակորդի քիմիական հարձակման վտանդ չկա: Այս դրության մեջ պայուսակը հակազգի հետ պետք է լինի ձախ կողքին, փոկը պետք է ձգված լինի աջ ուսի վրայից: Պայուսակի վերին յեզրը պետք է լինի գոտիի բարձրության վրա: Պայուսակի կլապանը պետք է կոճկված լինի: Թեև պետք է անցկացնել ձախ ողակի միջով, փաթեթել և տեղավորել պայուսակի մեջ: Պայուսակի փոկի վրայից կարելի է հագնել զինասարքը, հրացանը, կլուր (սկասկան), իրերի տուրակը և այլն, բայց չի կարելի հակազգը կրել թիկնոցի, գրատի (շինելի) և վերարկույի տակից, վորովհետև այդ դեպքում հակազգի հագնելը շատ դժվար կլինի և շատ ժամանակ կպահանջի:

«Պատրաստի» դրությամբ հակազգը կրում են այն ժամանակ, յերբ սպասվում է քիմիական հարձակում և կամ յերբ այդ հարձակման վտանգը հավանական է ամենամոտիկ ժամանակում: «Պատրաստի» դրության մեջ պայուսակի կլապանը բացված է, գլխարկը պատրաստված է արագ հանելու (կզակն ազատված է գլխարկի փոկից, կապերից, ականջնոցներից և այլն), թեև հանված է պայուսակից, արձակված է մարմնի շուրջը և պինդ կապված է աջ ողակից այնպես, վոր հակազգը չկարողանա շարժվել կողքի վրա, յերբ մարդ քայլելիս լինի:

«Մարտական» դրությամբ հակազգը կրում են զեանի վրա կամ շրջապատող ողում ԹՆ հայտնաբերելու բոլոր դեպքերում: Հակազգը «մարտական» դրության է դրվում կասկածելի հոտ հայտնաբերելու պես և «քիմիական տազնապի» աշխարհանի դեպքում: «Մարտական» դրությամբ կորզակ դիմակը հագցրած է լինում գլխին, իսկ գլխարկը՝ դիմակի վրայից: Մնացածը նույնն է, ինչ վոր «պատրաստի» դրության ժամանակ:

Հակազգը «մարտական» դրութուն փոխելու համար հարկավոր

է պահել շնչառութունը և ազատել ձեռքերը: Դիմակը հագնելու համար պետք է բուժ մատներով բռնել յենթածնոտային մասի հաստ յեզրի դրսից, իսկ մյուս մատներով՝ ներսից: Դիմակը մոտեցնել դեմքին, առաջ տալ ծնոտը և մոտցնել դիմակի մեջ և մատները դիմակի յեզրերով շարժելով ներքեից վերև բուժ մատով և ցուցամատով բարձրացնել գլխարկը (շոցիկից բռնած): Շարունակելով գլխարկը մատներով պահել գլխի վրա, դիմակը քաշել գլխին և հագնել գլխարկը: Ձախ ձեռքի բուժ մատով սեղմել արտաշնչման կլապանը, իսկ աջ ձեռքի մատներով սեղմել միացնող խողովակը յեռաբերան փողակի մոտ և ուժեղ արտաշնչել:

Հակազգը հագած պետք է շնչել համաշափ և սակավ, բայց խոր կերպով. պետք է շնչել քթով:

Հակազգը պետք է հանել աղղանշանով կամ «հանել հակազգը» հրամանով, հետևյալ կերպ: Ազատել ձեռքերը. ձախ ձեռքը դնել յեռաբերան փողակի վրա այնպես, վոր բուժ մատը և ցուցամատը կարողանան բռնել նաև դիմակի կողորդակը: Աջ ձեռքով բարձրացնել գլխարկը, իսկ ձախ ձեռքը յեռաբերան փողակի հետ միասին տալ առաջ ու վերև, այնպես վոր ծնոտն ազատվի դիմակից և ապա դիմակը հանել գլխից: Ծածկել գլխարկը: Դիմակը շուտ տալ, լավ ցամաքացնել նրա ներսի մասը, ակնոցները շրջանակները և յեռաբերան փողակի վերին հավելամասը, վորից հետո դիմակը վորոշ ժամանակ թողնել բաց վիճակում, վոր վերջնականապես ցամաքի (ձմեռ ժամանակ դնել կոնստակին): Աջ ձեռքով դիմակը բռնել ակնոցներից, իսկ ձախ ձեռքով վերին հաստ յեզրից: Դիմակի հավելվածը պետք է լինի աջ ձեռքի կողմը (դիմակի պատերը ծալված են, մատնանման հավելվածը տեղավորված է դիմակի ներսում): Ծալել դիմակը յերկայնությամբ, ծածկելով աջ ապակին և լայնությամբ՝ ծածկելով ձախ ապակին յեռաբերան փողակի մոտ՝ դեպի յեզրը: Ձախ ձեռքով միացնող (ծալազարդ) խողովակը դնել պայուսակի փոքր բաժանմունքը, մինչև հատակին հասնելը, իսկ աջ ձեռքով նրա վրայից դնել յեռածունկ փողակը՝ դիմակի հետ միասին (արտաշնչման կլապանն ուղղել դեպի ձախ, հակազգի յենթածնոտային մասը գտնվում է վերևում):

Թ Ե Մ Ա 8. ՀԱՍՍԱՐԱԿ ԳԱՋԱՊԱՍՏԱՐԱՆԻ ՍԱՐՔԱՎՈՐՈՒՄԸ

Գազապատարանի համար ընտրում են սակավ դուռ և պատուհան ունեցող սենյակ, ամուր պատերով և ծածկով:

Ապաստարանն արտաքին ողի համար անթափանց զարձնելու համար պետք է հատակի, պատուհանների, դռների պատերի և առաստաղի բոլոր ձեղքերը ծածկել (ծեփել) մածիկով (զամասկայով), յուղաներկով: Ամուր փակել վառարանների կախարիչները և դռնակները

ըր ձյութի մեջ խխմած մահուդի կտորներով կամ ֆլանելով: Դոների բացվածքների կողերից մխել թաղիք, մահուդի դուրեր, ավտոմոբիլի հին կամերայի ռեախն: Վերջնականապես կաշնել ալեկորդ դռներն ու պատուհանները: Պատուհանների ապակիներին լրագրի թուղթ փակցնել (խաչաձևող շերտերով), վորպեսզի ուղմբի պայթման դեպքում ոգի ցնցումից ապակիները չփշրվեն: Պատուհանների համար պինդ փակվող փեղկեր պատրաստել:

Այս ձևով սարքավորված սենյակն անթափանցելի յե արտաքին ոգի, հետևաբար և թ՛ն համար, վորպիսին գտնվում է ոգի մեջ: Սակայն պետք է նկատի ունենալ, վոր արտաքին ոգը մուտք չի ունենա, և ապաստարանից ոգտվող մարդիկ պետք է շնչեն միայն այն ոգը, վորը կա ներսում: Այդ ոգը պետք է մաքուր լինի և այնպիսի քանակութեամբ, վոր բավականացնի ապաստարանից ոգտվելու ամբողջ ժամանակվա ընթացքում (մեկ մարդու համար մեկ ժամում պահանջվում է յերկու խորանարդ մետր ող): Ողը մաքուր պահելու և խնայողարար ծախսելու համար անհրաժեշտ է, վոր վոչ մի այլ իր, բացի յերեսանների սնունդից և հիվանդների գեղորայքից, ներս չտարվի ապաստարան: Չծխել և պրիմուս կամ նավթավառ (կերոսինկա) չվառել: Յեթե ելեկարական լուսավորություն չկա, ամեն մի սենյակում վառել վոչ ալելի, քան մեկ մոմ կամ փոքր ճրագ: Ուստիել ամեն տեսակի ավելորդ շարժումներից, չաղմկել:

Թ Ե Մ Ա. 9. ԻՆՉՊԵՍ ԴՈՒՐՍ ԳՍԼ ՎԱՐԱԿՎԱԾ ՎԱՅՐԻՑ

Սպառնալից գտում ապրող ամբողջ քաղաքացիական բնակչութեանը հնարավոր չէ հայթայթել հատուկ պաշտպանական հագուստ, վորը պաշտպանում է կայուն թունավոր նյութերի (ԿԹՆ) մաշկապաշտպան ներգործությունից: Այդպիսի հագուստ, իբրև կանոն կունենան միայն զորքերը և ՀՈՊ—ի ծառայությունը տանող խմբերը: Մնացած բնակչությունն անհրաժեշտութեան դեպքում ստիպված կլինի ԿԹՆ վարակված շրջանից դուրս գալ ոգտվելով բոլոր մատչելի միջոցներից, վորպեսզի խուսափի վարակված գետնին, առարկաներին և այլն, շիվելուց: Ուստի, բոլոր դեպքերում, յերբ այդ թույլ են տալիս հանգամանքները, պետք է շրջանցել վարակված տեղամասերը, պետք է փովածքների ոգնութեամբ անցքեր բանալ այդպիսի տեղերում, և առանձին դեպքերում պետք է այդ անցքերը գաղահանել: Անցքերի փովածքները և գաղահանումը, իբրև կանոն կըկատարեն ՀՈՊ—ի քիմ-խմբերը և ինքնապաշտպանութեան խմբակները քիմոզակները: Փովածքների համար կարելի չէ ոգտագործել վառելափայտը, նրա վրա տախտակներ շարելով, պարզապես կարելի չէ ոգտագործել գերաններ, շալաներ, ֆաներկայի կտորներ՝ շավիղի ձևով շա-

րելով. կարելի չէ շաղ տալ ավազ, հող և այլ նյութեր. ձմեռ ժամանակ կարելի չէ շաղ տալ ձյուն:

Վարակված շրջաններից դուրս գալու գործը կազմակերպում են քիմխմբակները և քիմոզակները: Մնացած քաղաքացիները պետք է անառարկելիորեն կատարեն նրանց բոլոր կարգադրություններն ու ցուցումները:

Ամեն քաղաքացի պետք է ձեռք առնի հետևյալ անձնական նախազգուշական միջոցները. պետք է հագնի կրկնակողիկներ, յեթե կրկնակողիկ չունի, կողիկները պետք է փաթաթի լաթերով, վոտնատակերին կապի տախտակներ: Սովորական հագուստի վրայից պետք է հագնի յերկրորդ ձեռք հագուստ կամ նրա առանձին մասերը: Թեքերի ծայրերը և շալվարի տոտերը պետք է պինդ կապել թելերով. ոձիքը պետք է կոձկել, վիզը փաթաթել շարֆով, սրբիչով, ձեռքի թաթերը պաշտպանել հաստ ձեռնոցներով: Կանանց և յերեսաններին հանձնարարվում է վոտները պոշոպանել մի քանի գույզ գուլպաներով, ծնկներից վերև՝ հաստ տրիկոտով, ամուր կապելով ծնկների մոտ: Հագնել հակագազը, իսկ յեթե հակագազ չկա՝ շնչել բերնին և քթին կպցրած մի քանի ծալ ծալած թաշկինակի կամ բարձի յերեսի միջով, նախապես թաշկինակը ջրում թրջելով և փոքր ինչ մզելով:

Վարակված տեղամասով շարժվելիս խտորեն պահպանել այն հերթը, ուղղությունը և հեռակայությունները, վոր ցույց են տալիս վարակված շրջանից դուրս գալու գործը կազմակերպող անձինք. շարժվել առանց ուշանալու, արագ, բայց վոչ վազելով. դուրս չգալ այն շերտի սահմանից, վորը նշանակված է խափանիչ նշաններով: Հետևել, վոր հագուստը չդիպչի շնքերի պատերին, թիերին, խոտին և այլն: Վոչ մի իր գետնից չբարձրացնել: Դուրս գալով վարակված տեղամասից, հանել հակագազը և վոտներին փաթաթած լաթերը այն անձանց ցուցումներով, վորոնք ղեկավարում են լելումուտը վարակված տեղամասից և յենթարկվել սանիտարական մշակման:

Թ Ե Մ Ա. 10. ԿԵՆՍՍՄԹԵՐՔԻ, ՋՐԻ ՅԵՎ ԱՅԼ ԱՌԱՐԿԱՆԵՐԻ ՊԱՀՊԱՆՈՒՄԸ ԹՆ ՆԵՐԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆԻՑ

Յեթե սննդեղենը վարակվելու լինի անկայուն թունավոր նյութերով որինակ՝ ֆոսֆենով, գիֆոսֆենով և ԿԹՆ գոլորշիներով, ապա կարելի չէ սննդեղենը անփաս դարձնել, թողնելով քամու տակ, մինչև վոր հոտն անցնի, կամ 3—4 ժամ յեռացնելով ջրի մեջ:

ԿԹՆ մառախուղով վարակված ուտելիեղենը, պահանջում է յերկարատև ոգափոխություն՝ նուշնպես, մինչև վոր թ՛ն հոտն անցնի, և ապա կարելի չէ յեփել, տապակել, թխել կամ անփաս դարձնել հատուկ յեղանակներով: ԿԹՆ կաթիլներով վարակված սննդամթերքի

մեծ մասը չի կարելի անփաս դարձնել առանց դործադրելու գաղա-
հանման բարդ յեղանակներ: Այդ պատճառով գործնականորեն այն
սննդամթերքը, վոր վարակված է կթՆ կաթիլներով, գործածության
համար անպետք է վտանգավոր է: Այն պես է վոչնչացնել: Հեղուկ թՆ
կաթիլներով վարակված ջուրն անպետք է խմելու, կերակրի, լվաց-
վելու և լվացքի համար:

Ի՞նչպես պետք է սննդամթերքն ու ջուրը պահպանել վարակու-
մից:—Ոգտագործել հերմետիկորեն փակվող մետաղե և ապակե աման-
ներ (բիտոններ, բանկաներ, շշեր, սերմոսներ և այլն). խցանները
փաթաթել պերգամենտի, ձեթած, յուղած և ձյութած թղթով. մթերք-
ները պահել ուտիլի կամ մի քանի շերտ պերգամենտի, ձեթած թղթ-
թով պատած ամաններում կամ փայտե աբրալի (տարալի) մեջ (ար-
կղներում), վոր ձեղք չունի և ունի ամուր փակվող կափարիչներ:

Չբացված կոնսերվները լիովին ապահովված են կթՆ վարակու-
մից, սակայն կոնսերվի այն բանկաները, վորոնց վրա թՆ կաթիլներ
են ընկել, պետք է դրսի կողմից գազահանել, տրորելով լաթով (սկզբ-
բում լաթը պետք է թաթախել կերոսինի կամ բենզինի մեջ, ապա
չոր լաթով), իսկ հետո պետք է բանկաները մաքուր ջրում լեռացնել
մեկ ժամվա ընթացքում: Այլ տեսակի ամանների մեջ պահված և
վարակման լենթարկված մթերքները պետք է զգուշությամբ հանել
և հեռացնել նրանց վերին շերտը: Փայտե և կարտոնե ամանեղենը
պետք է վոչնչացնել (այրել) իսկ մետաղե և ապակե ամանները լե-
ռացնել այնպես ինչպես կոնսերվի բանկաները: Վարակված շշերի և
ջրամանների շրից ոգտվելու դեպքում պետք է դրանց դրսի չերեսն
անփաս դարձնել, լավ լվանալ և սրբել ապակե խցանները. փայտե և
կարտոնե խցանները պետք է վոչնչացնել: Գազահանման ժամանակ
գործադրված լաթերը այրել, իսկ վարակված ամանեղենը յեռացնելու
համար գործածած ջուրը զգուշությամբ լցնել կոյուղում հոսանքների
մեջ: Տնային իրերը պետք է պահել արկղների, սնդուկների, պահա-
րանների մեջ, վորոնք կողպեքներ ունեն և կարող են ոգի համար
անթափանց ձևով փակվել:

Առաջին հերթին ողային տազնապ աղղանշանով պետք է ծած-
կել այն ամանները, վորոնք ծառայում են կերակուր պատրաստելու
և գործածելու համար, հագուստեղենը, կոշիկեղենը և սպիտակեղենը:
Խոշոր իրերը (որինակ՝ փափուկ կահկարասիքը, բարձերը), վորոնք
գտվարությամբ են գազահանվում, անհրաժեշտ է ծածկել հաստ թղթ-
թով, ճիլոփով և ձեռքի տակ յեղած այլ կտորներով:

Թ Ե Մ Ա. 11. ԿթՆ ԳԱԶԱՀԱՆՄԱՆ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐԸ

Գազահանում կոչվում են՝ թՆ վարակված կառուցումները, վայրը:

ողը, շենքերը, գանազան իրերը, հագուստեղենը, մաշկը և այլն ան-
փաս դարձնելու վերաբերյալ ձեռք առած բոլոր միջոցառումները:

Գազահանման աշխատանքների ժամանակ գործադրվում են հե-
տևյալ հիմնական նյութերը:

Գլորակիր (չոր կամ շաղախի ձևով, այսինքն՝ քլորակրի փոշին
ջրով խառնած). կալցիումի հիպոքլորիդ, վորը արտաքուստ նույն քլո-
րակիրն է, բայց քլորի ավելի մեծ պարունակությամբ. մանգանա-
թթվուտային կալիում, քլորամին, նատրիումի հիպոքլորիդ և այլն:
Այս բոլոր նյութերի լուծույթները գործ են անվում կթՆ վարակված
մարդու մաշկի և արժեքավոր մետաղե առարկաների գազահանման
համար: Յեռացող ջուրը գործ է անվում բամբակեղեն, բրդեղեն և այլ
գործվածքների գազահանման համար: Գուրջին գործ է անվում կո-
պիտ բրդից հագուստեղենն ու մետաղե իրերը կթՆ գազահանելու
համար: Տաք ողը լավ միջոց է կայուն թուլումավոր նյութերով վարակ-
ված հագուստը գազահանելու համար: Չանազան այրվող նյութեր՝
նավթը, կերոսինը, բենզինը, ծառայում են փոքր տեղամասերը, կա-
ռուցվածքների առանձին մասերն և այլն անփաս դարձնելու համար:
ԿթՆ, լուծիչներն անփաս չեն դարձնում, այլ միայն լուծում
են նրանց և այդպիսով թՆ հանում և հեռացնում են վարակված
առարկաներից: Լուծիչները գործ են անվում մարդու մաշկը և մե-
տաղե իրերը գազահանելու համար: Իպրիտի լավ լուծիչներ են հան-
դիսանում չորս քլորային ածխածինը, սկիպիլարը, ացետոնը, լեթե-
րը, սպիրտը, բենզինը, կերոսինը, նավթը:

ԿթՆ վարակված վայրի գազահանման համար գործադրվող գոր-
ծիքները.

Տրակսուրային կցան—Ա.Գ.Տ դեգազատոր. ծառայում է խոշոր տե-
ղամասերի գազահանման համար:

Ձիու կցան—Կ.Գ.Պ դեգազատոր. ծառայում է նույն նպատակի
համար, ինչ և Ա.Գ.Տ:

Ձեռքի գազահանման սայլակ—Վ.Գ.Տ—1. ծառայում է վոչ մեծ
հարթ տեղամասեր գազահանելու համար:

Ձեռքի գազահանման գործիչ—Ո.Գ.Պ—1. ծառայում է մետաղե
առարկաներ և առանձին փոքր տեղամասեր կամ կառուցվածքներ
լուծիչներով գազահանելու համար:

Մաղ պատգարակ. գործ են անվում քլորակրով փոքր հարթ տե-
ղամասեր գազահանելու համար, ինչպես նաև Վ.Գ.Պ, Ա.Գ.Տ, և Կ.Գ.Պ
գործիքներով գազահանելու համար:

Կրակային գործիչ. ծառայում է և վարակված փոքր տեղամասեր
գազահանելու համար, վարակված շերտը կիզելու ձևով:

Առձեռն միջոցներ, վոր քաղաքում են վայրի և կառուցվածք-

101012
01904
40610

ների գազահանման համար: Չոր քլորակիրով վայրը գազահանելու համար կարելի չէ ոդտագործել վորոշ գյուղատնտեսական մեքենաներ (կիր ցանող և պարարտանյութ ցանող շարքացաններ): Բացի դրանից քլորակիրը կարելի չէ շաղ տալ սովորական բահերի ոգնությամբ: Քլորակրի շաղախով կառուցվածքների գազահանման համար կարելի չէ ոդտագործել դուլեր, ներկարարական և ճլուպե վրձիններ և այլն: Հեղուկ լուծիչներով կարելի չէ գազահանել զանազան տեսակի այգեգործական և բանջարանոցային շաղացաններ, ջրացաններ, փողոց ջրելու ավտոցիստերներ, ներկացան գործիքներ, վերջապես՝ կարելի չէ ոդտագործել ավելներն ու դուլերը: Այրվող հեղուկներ ցանելու համար կարելի չէ ոդտագործել նույն ավտոցիստերները, այգեգործական ջրցանները և այլն:

Գազահանման կամեքաները ծառայում են տաք ոդով և գոլորշիով հագուստը, անային իրերը և զանազան ապարատներ (հեռախոսներ, շարժիչներ և այլն) գազահանելու համար: Իբրև այդպիսի կամեքաներ կարելի չէ հարմարեցնել բազմաբնույթի շոգեկաթսային բաժանմունքները:

Գազահանման կաքսաները ծառայում են բամբակեղեն գործվածքների, նույնպես և սեփնի առարկաների գազահանման համար (ջրում յեռացնելու միջոցով):

Վայրն անմիաս գարձնելու համար պետք է ցանել չոր քլորակիր-ցանելու միջին նորման 400 գրամ ե մեկ քառակուսի մետրի համար, կամ թե բահերով պետք է կարել հանել վարակված շերտը (5—8 սանտիմետր): Թփուտներով կամ բարձր խոտով ծածկված վայրը գազահանում են կրակային յեղանակով կամ քլորակիր են ցանում, նախապես հնձելով, կտրատելով կամ կրակով վոչնչացնելով բուսականությունը: Ձյունի ծածկվածքը գազահանում են՝ փայտի թիեքով հանելով ձյունի վարակված շերտը: ԿՊՆ լցված ավիառումբերի պայթման տեղում առաջացած ձաղարները (փոսերը) գազահանում են նրանց լցնելով քլորակիր խառնած հողով (3—4 կիլոգրամ ամեն մի ձաղարին):

Մետաղե իրերի վրայից պետք է քսուքը (յուզը) հեռացնել գազահանումից առաջ, տրորելով այնքան, մինչև վոր չորանան: Կոպիտ մետաղե իրերը (ոնսերը, ճախարակի ակները և այլն) գազահանում են կրակային յեղանակով կամ քլորակրի շաղախով և վերջում լվանում են ջրով: Գազգյահները, զանազան մեքենաներ գազահանում են հեղուկ լուծիչներով: Մանր մետաղե իրերը և գործիքները կամ յեռացնում են ջրում (1 ժամ) կամ լվանում են մանգանաթթվուտային կալիումի, քլորամինի լուծույթներում և սովորական լուծիչներում: Գազահանումից հետո լավ տրորում չորացնում են:

Կոպիտ բրդեղեն գործվածքները գազահանում են տաք ոդի (120 աստիճան) հոսանքով 4 ժամվա ընթացքում: Մորթեղենն ու կաշինները՝ տաք ոդի (60 աստիճանից վոչ բարձր) հոսանքով 8 ժամվա ընթացքում: Բամբակեղենը ջրի մեջ յեռացնում են մեկ ժամվա ընթացքում կամ գազահանում են գոլորշիով (2—4 ժամ): Ռետինե կոշիկները, ձեռնոցները, հակագազի դիմակները և միացնող խողովակները, հազուստեղենը, սփռոցները, վարազույրները և այլն, ջրում յեռացնում են 2,5 ժամվա ընթացքում: Վարակված ներքնակները, բաբձերն ու բալիչները վոչնչացնում են կամ հանձնում են հատուկ գազահանման կամեքաների՝ գազահանման համար: Գորգերն ու գորգանման սփռոցները քամուն են տալիս և տաքացնում են արևի տակ, մինչև վոր հոտն անհետանա, կամ տաքացնում են տաք ոդով (60 աստիճանից վոչ ավելի): Սեղանները, աթոռները, փայտե մահճակալները գազահանում են քլորակիրի շաղախով: Մետաղե և ապակե ամանեղենը գազահանում են լուծիչներով, իսկ աչուռահատ լվանում են տաք ջրով և տրորում, չորացնում են:

Ֆեբրուգ հունա

ԲԺՇԿԱ—ՍԱՆԻՏԱՐԱԿԱՆ ԴԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Թ Ե Մ Ա 12. ԹՈՒՆԱՎՈՐ ՆՅՈՒԹԵՐՈՎ ՎԱՐԱԿՎԵԼՈՒ ՆՇԱՆՆԵՐԸ.
ԻՆՔՆՈԳՆՈՒԹՅՈՒՆ ՅԵՎ ՓՈՆԱՂԱՐՁ ՈԳՆՈՒԹՅՈՒՆ ԹՆ
ՎԱՐԱԿՎԵԼՈՒ ԴԵՊՔՈՒՄ

ԹՆ մաեկա—պալարային ներգործույթներ

ԹՆ մաշկա-պալարային ներգործություն ընտրող ներկայացուցիչներն են իպրիտն ու լյուելիտը: Իպրիտի կաթիլներով հարվածելու դեպքում նրա ներգործությունը յերևում է միայն հարվածելու րոպեյից 3—6 ժամ հետո: Սկզբում մաշկը կարմրում է, ապա սկսում է բշտել: 12—18 ժամից հետո սկսում է առաջանալ ջրջրոտ բշտիկներ: Բշտիկները պայթում են 4—6-րդ օրը, վորից հետո թեփոտում են կամ առաջանում են դանդաղ առաջացող վերքեր: Իպրիտն արագորեն թափանցում է մաշկի մեջ և լավ լուծվում է մաշկի տակ գտնվող ձարպային շերտի մեջ, առանց կորցնելու իր հարվածող հատկությունները:

Հեղուկ իպրիտն աչքի մեջ ընկնելով առաջացնում է ծանր վերքոտում և նույնիսկ կարող է գրկել տեսողությունից: Յեթե իպրիտով վարակված սնունդը մարդ կուլ է տալիս կամ խմում է ջուրը, ապա այդ առաջացնում է բերանի խոռոչի, վորկորի, ստամոքսի և աղիքների փնսսվածքներ, նմանապես և որդանիզմի ընդհանուր թու-

նավորում: Վարակման նշաններն են՝ սուր ձգող ցավեր ստամոքսում, փսխում, յերբեմն լուծ:

Իպրիտի գոլորշիներն ու մառախուղն առանձնապես ազդում են շնչառութեան և տեսողութեան որգանների վրա: Խիստ վարակված տեղում ամռան ամիսներին (ըստ Յելսիուսի մոտ 20 աստիճան ջերմութեան ժամանակ) իպրիտի գոլորշիներով մաշկի լուրջ վնասվածք կարող է առաջանալ, չեբը մարդ 20—30 րոպե մնա վարակված տեղամասում, իսկ շնչառութեան և տեսողութեան որգանները տուժում են 5—10 րոպեյից հետո: Ձմռան պայմաններում իպրիտի գոլորշիները գործնականորեն վտանգավոր չեն, վորովհետև ցածր ջերմութեան ժամանակ իպրիտը թույլ է գոլորշիանում:

Իպրիտի գոլորշիներով շնչառութեան որգանների հարվածման նշանները հայտնաբերվում են մի քանի ժամից հետո կրծքի ցավի, խոպոտութեան, հազի, հարբուխի, գլխացավի ձևով: Հետագայում կարող են լինել ծանր բարդութուններ (որինակ թոքերի թարախակալած բորբոքում): Յերկրորդ—չեբրորդ որը նկատվում է շրթունքների, լնդերքի այրվածքներ. քթի լորձաթաղանթը ծածկվում է թարախոտ լորձուկներով: Միաժամանակ զարգանում են որգանիզմի ընդհանուր թունավորման յերևույթներ: Շնչառութեան որգանների համար առանձնապես վտանգավոր է իպրիտի մառախուղը. իպրիտի մառախուղի մեջ 2—3 անգամ ներշնչելը կարող է առաջ բերել մահացում:

Լյուիզիսը հիմնականում առաջացնում է միևնույն վնասվածքները, ինչ և իպրիտը, բայց ունի նաև վորոշ տարբերութուններ: Նախ՝ նա ընդունակ է առաջացնելու վոշ միայն մաշկա—պալարական, այլ և գրգռիչ ներգործութուն՝ առանտ արցունք, սուր այրվածքներ քթի և կոկորդի մեջ, փուշոց, լորձուկների հոս քթից, սրտախառնութուն և փսխոց: Յերկրորդ, հեղուկ լյուիզիտի ներգործութունը մաշկի վրա արտահայտվում է անհամեմատ ավելի արագ, քան իպրիտի ներգործութունը, հարվածված տեղերում արդեն առաջին 30 րոպեյի ընթացքում յերևում է կարմրութուն, զգացվում է այրվածք և ցավ. մաշկի ուռչելն ու բշտիկներ առաջանալն սկսվում են 4—8 ժամից հետո: Յերրորդ, լյուիզիտն ավելի ուժեղ ներգործութուն է ունենում ծանր հարվածումների դեպքում (փսխում, գիտակցութեան կորցնելը, մաշկի զգայութեան կորցնելը, ձեռքերի և վոտների ժամանակավոր պարալիչ):

Հեղուկ իպրիտի կաթիլներով վնասվելու դեպքում ամենից առաջ պետք է իպրիտի կաթիլները մաքրել մաշկի վրայից, ոգավելով անհատական սանիտարական կապոցից կամ բամբակի, մաուլայի, ծծան թղթի մաքուր լաթի ոգնութեամբ: Իպրիտի կաթիլները մաքրելիս պետք է ուշադրութեամբ բամբակը կամ մաուլան մոտեցնել մաշկին և ծծեցնել կաթիլը, այնուհետև, մաշկի տուժած մասերը մի քանի

անգամ պետք է սրբել լուծիչներով (բենզինով, սպիրտով, կերոսինով և այլն): Առաջին հնարավորութեան դեպքում իպրիտից տուժողը պետք է տաք դուշ ընդունել կանաչ ոճառով:

Աչքերը պետք է վանալ սողայի մեկ—յերկու տոկոսային և բորաթթվի յերեք տոկոսային գոլ լուծույթով. վնասումը կատարվում է անընդհատ շիթով: Նույնպիսի լուծույթով պետք է ողողել բերանը, կոկորդը և քթի ծակերը: Իպրիտի գոլորշիներից և մառախուղից տուժելու դեպքում ամենից առաջ պետք է վանալ աչքերը և ողողել բերանը, կոկորդը, քթածակերը և ապա լողանալ դուշի տակ:

Յեթե մաշկը տուժել է լյուիզիտից, ապա պետք է բամբակի, մաուլայի և այլն կտորներով ուշադրութեամբ ծծեցնել լյուիզիտի կաթիլները. այնուհետև պետք է մաշկը վանալ կշու նատրի հինգ տոկոսային ջրային լուծույթով և լողանալ դուշի տակ: Աչքերը, բերանը և քթածակերը պետք է վանալ նույն ձևով, ինչպես և իպրիտից տուժելու դեպքում:

Խեղդող ԹՆ Գերգործումը

Խեղդող ԹՆ հարվածում են շնչառութեան որգանները, առաջացնելով հիպանդազին հազ և թուլութուն: Ծանր թունավորումների ժամանակ սկսվում է տանջալից հազ՝ խոխոցով և խզխոցով, արտաթորվում է փրփրոտ խորխ (յերբեմն արյունով), սկսվում է ուժեղ թուլութուն, խոպոտութուն և ձայնի խոցում: Ձեռքերը ու վոտքերը կապտում և սառչում են: Կարող է զարգանալ թոքերի ուռուցքը, վոր հասցնում է մահվան: Այս բոլոր յերևույթները լինում են քյորով և Ֆոսգենով վնասվելու դեպքում: Տարբերութունն այդ յերկուսի միջև ամենից առաջ այն է, վոր փոքր քանակութեամբ գործածված Ֆոսգենի ներգործութունը մի անգամից չի արտահայտվում: Ֆոսգենի վոշ մեծ քանակութեան յերկարատև ներգործութեան ժամանակ թունավորումն ընթանում է հետևյալ կերպ. սկզբում, հենց առաջին ներշնչումների ժամանակ սկսվում է թեթև հազ, թույլ գլխապտույտ, բնորոշ համ բերանում, իսկ այնուհետև այդ բոլոր յերևույթներն անհետանում են 4—6 ժամվա ընթացքում տուժողն իրեն համեմատաբար լավ է գդում: Այնուհետև արագ և ուժեղ սկսվում է զարգանալ ծանր թունավորումը, սկսվում է շնչարգելութուն, հազ, փրփրոտ և խորխով, փսխում, թոքերի ուռուցում և այլն: Ֆոսգենով թունավորվելը հաճախակի վերջանում է մահով, մանավանդ, յեթե համեմատաբար թվացող լավ վիճակում տուժողը շարժումներ է արել կամ վորեև Ֆիզիկական աշխատանք է կատարել: Մեծ քանակութեամբ գործածված Ֆոսգենի ներգործման դեպքում ծանր ձևի թունավորումը կարող է

զարգանալ շատ արագ՝ թունավորված ողբ մի քանի անգամ ներշնչելուց հետո:

Քլորով հարվածելու դեպքում թունավորումը զարգանում է հենց առաջին ներշնչումներից սկսած, և աստիճանաբար ուժեղանում են վերևում նկարագրված վարակման նշանները:

Քլորով կամ ֆոսգենով թունավորվածին ոգնություն ցույց տալու համար ամենից առաջ անհրաժեշտ է անմիջապես դադարեցնել թննեղործությունը որդանիզմի վրա այսինքն՝ դուրս տանել վարակված շրջանից, կամ սարքին հակազազ հազցնել: Բոլոր դեպքերում ցանկալի չէ, վեր վարակվածն ինքը տեղից տեղ չգնա, այլ վոր նրան փոխադրեն ուրիշները:

Առաջին հնարավորության դեպքում պետք է բերանն ողողել սողայի յերկտիկոսային լուծույթով և աչքերը լվանալ սողայի մեկտուկոսային կամ բորաթթվի 1—2 տոկոսային լուծույթով: Յեթե այդ լուծույթներից ձեռքի տակ չկա, ապա լվանալ ջրով: Վարակվածին պետք է լիակատար հանգիստ տալ, պահելեցնել, տաք ծածկել, տաք ըմպելիք տալ (թեյ, կաթ, սուրճ), թույլ չտալ ծխելու: Հազելու դեպքում տալ ներշնչելու սողայի յերկտիկոսային լուծույթ կամ յեթեղ (բամբակից): Յեթե ձեռքի տակ թթվածնի բարձ կա, ապա ներշնչել տալ թթվածին: Վոչ մի դեպքում արհեստական շնչառություն չանել:

Ընդհանուր բուժավորում պատճառող թն

Այս թն շնչառության որդանների միջոցով հարվածում են ներվային սխտեմը կամ արլունը: Թունավորման նշաններն են գլխապտույտ, սրտի խփոց, ընդհանուր թուլություն, սրտախառնություն, փսխում, գլխացավ, գիտակցության վորոշ թուլություն, իսկ ծանր թունավորման դեպքում՝ ուշաթափություն, շնչառության խիստ թուլություն կամ կանգնում, ջղաձգություններ, պարալիչ (անդամալուծություն) վորին կարող է հետևել արագ մահացություն:

Ընդհանուր բուժավորում պատճառող թն քվին եմ պատկանում ամիաքրու (ուգարի գազը) յիվ կապաքրուն: Փոքր քանակությամբ գործածված ամիաթթվով թունավորվելու դեպքում սուժողը զգում է գլխում ծանրություն ու գլխացավ, ականջների խշխշոց, տեսողության մթագնում, սրտախառնություն, գիտակցությունը կեսով չափ կորցնում է: Մեծ քանակությամբ գործածված ամիաթթվից կորցնում են գիտակցությունը, ժարմի վրա դուրս է տալիս կարմիր ցան կամ վարդագույն բծեր, գեմքը կարմրում է: Կապաքրվով թունավորվելու դեպքում թունավորման ընդհանուր պատկերը չափազանց արագ է զարգանում: Կոկորդում քերծվածք, բերանում դառը համ զգալուց, սրտախառնությունից, գլխացավից և շնչարգելությունից հետո թունավոր-

վածը կորցնում է գիտակցությունը և սկսվում են սոսկալի ջղաձգումներ: Այնուհետև կանգ է առնում շնչառությունը և դադարում է սրտի աշխատանքը: Այս բոլոր յերևույթները կարող են կատարվել մի քանի տանյակ վայրկյանի ընթացքում:

Ոգնությունը պետք է ցույց տրվի շատ արագ, այլապես թունավորումը կարող է վերջանալ մահացությամբ: Հիվանդին պետք է դուրս տանել թարմ ոդ, տալ զրգոխ ձիջոցներ (փաթաթել սառը ջրում թրջաց սավանի մեջ, շինել թաց կտորով, դուրս հանել լեղուն, տալ հոտոտելու անուշադրի (նաշադիրի) սպիրտ, տաք սուրճ): Յեթե այդ ամենը չեն ոգնում, պետք է յերկարատև արհեստական շնչառություն անել և ապա թունավորվածին տալ լիակատար հանգիստ, տաք ծածկել, տալ տաք ըմպելիք:

Գրգռիչ ներգործություն ունեցող թն

Գրգռիչ ներգործություն ունեցող թն հարվածում են աչքերը կամ քթի և կոկորդի լորձաթաղանթը: Աչքերում սկսվում է զգացվել այրվածք և ծակոց, առատ արտասվարեություն, աչքերը չեն դիմանում լույսին, կուպերը կարմրում և ուռչում են. կուպերը ջղաձգաբար փակվում են: Քթի և կոկորդի գրգռվելու դեպքում ամենից առաջ քթում և կոկորդում սկսվում է սուր այրվածք, քերծվածք և խտխտոց: Հաճախ լինում է անընդհատ փուշոց, քթից լորձուք է հոսում, քթում և կոկորդում զգացվում է ցավ, նրանք ուռչում են, առատ թուք է արատարվում, կրծքի վանդակում ճնշում է զգացվում, լինում է գլխացավ, հազ, յերբեմն ել ցավում են ատամները, ծնոտները. վրսխել են սկսում:

Քլորացեոֆենոնը առաջացնում է աչքերի սուր գրգռում, իսկ մեծ քանակությամբ գործածված լինելու դեպքում առաջացնում է հազ, հոս քթից և արատարեություն:

Աքամսիսը առաջացնում է քթի և կոկորդի խիստ զրգռում: Նույնիսկ աղամսիտի ծխի ամպում կարճատև ժամանակ մնալ (2—3 րոպե) մարդուն 2—3 ժամով զրկում է աշխատունակությունից: Աղամսիտի յերկարատև ներգործությունն առաջացնում է ծանր թունավորում:

Քլորացեոֆենոնով հարվածելու դեպքում պետք է սողայի յերկտիկոսային լուծույթով կամ գոնե ջրով լվանալ աչքերը և ողողել բերանը: Վոչ մի դեպքում չի կարելի աչքերը ձեռքով տրորել կամ թաշկինակով սրբել: Դա ուժեղացնում է զրգռումը:

Աքամսիտով հարվածվելու դեպքում պետք է 1) սողայի յերկտիկոսային կամ բորաթթվի 2—3 տոկոսային լուծույթով լվանալ քթը,

կոկորդը և աչքերը. Չ) ներշնչել անուշադրի (նաշադիրնի) սպիրտ, յեթեր, գինու սպիրտ: Ընդունել տաք թեյ կամ սուրճ:

Թ Ե Մ Ա. 13. ԱՆՀԱՏԱԿԱՆ ՀԱԿԱԻՊՐԻՏՍՅՈՒՆ ՅԵՎ ՎԻՐԱԿԱՊԱԿԱՆ ԿԱՊՈՅԻՑ ՌԳՏՎԵԼԸ, ԱՐՀԵՍՏԱԿԱՆ ՇՆՁԱՌՈՒԹՅԱՆ ԿԱՏԱՐՈՒՄԸ, ԱՐՅՈՒՆՀՈՍՈՒԹՅՈՒՆԸ ԿԱՆԳՆԵՑՆԵԼԸ ՅԵՎ ՎԵՐՔԻ ԿԱՊԵԼԸ, ՏՈՒԺԱԾՆԵՐԻՆ ՓՈՆԱԳՐԵԼԸ

Անհատական հակաիպրիտային կապոցը ծառայում է մաշկի նախահան մաքրման համար, մաշկի վրա մաշկա—պալարային թ՛ն ընկնելու դեպքում: Կապոցը բաղկացած է փոքրիկ թիթեղյա տուփից, վորի մեջ դասավորված են բամբակի և մաուլայի տամպոններ՝ խիստ մաքուր լուծիչների մեջ: Տամպոնները միացած են մեկ ընդհանուր թիկով: Այդ թիկը հեղուկացմբ կտրելու համար տուփի վերևի մասում կա մի հատուկ թիթեղյա կտրիչ: Տուփի կախարիչի վրա ներսի կողմից հայելի կա, վորից պետք է ոգտվել դեմքը ԿԹՆ կաթիլները մաքրելիս:

Կապոցից պետք է ոգտվել հետևյալ ձևով. բանալ կախարիչը և դուրս քաշել վերին տամպոնը. կտրել տամպոնները միացնող թիկը թիթեղյա կտրիչի ոգնուկով: փոքր ինչ մզել տամպոնը. զգուշությամբ տամպոնով հանել ԿԹՆ կաթիլը: Այդ տամպոնը գցել մի կողմ և հանել հետևյալը և այն մզել մաշկի վարակված տեղի վրա: Այս ձևով մաշկի վարակված տեղը պետք է մաքրել 5—10 րոպեի ընթացքում, մզած տամպոնները փոխելով նոր տամպոններով: ԿԹՆ վարակված աչքը տամպոնով լվանալ չի կարելի:

Արյունհոսությամբ կարելի չէ կանգնեցնել հետևյալ ձևով. մարմնի վիրավոր մասը պետք է վեր բարձրացնել, մեջքի տակ դնելով մի վորևե առաքկա: Սղմել այն դարկերակները, վորոնցով արյունը հոսում է դեպի վերքը. այդպես կարելի չէ անել այն տեղերում, վորտեղ զարկերակը վոսկրից մոտիկ է գտնվում. պետք է մատներով շոշափել այն տեղը, վորտեղից խփում է արյունը և զարկերակը ուժեղ սղմել վոսկրին: Վերքից վերև գտնվող մասը կապել ձգված բավթայով, փոկով, թոկով, թիկով, թաշկինակից կտրած ոլորով և այլն: Կապը փաթաթելուց առաջ մաշկը փաթաթել փափուկ կտորով, (թաշկինակ, բինս), վորպեսզի մաշկը չը ձգմվի:

Վիրակապը հնարավորություն է տալիս կապելու իր կամ ընկերով վերքը, մինչև բժշկից ոգնություն ստանալը: Այդ կապոցը բաղկացած է բամբակի և մաուլայի յերկու կոմպրեսից (իրար վրա պինդ դարսված մաուլայի յերկու քառակուսի կտոր, վորոնց արանքում բամբակ է դրված), մաուլայի բինսից և անգլիական քորոցից: Կապոցի մեջ պարունակվածը փաթաթված է ամուր թղթի մեջ և գտնվում է

ռետինացված կտորից կտրած ծածկոցի (չեխուլի) մեջ, իսկ վերջինս դրված է բարակ կտորից կտրած ծածկոցի մեջ:

Կապոցից պետք է ոգտվել հետևյալ ձևով. կապոցը պետք է վերցնել ձախ ձեռքը, իսկ աջով քաշել ծածկոցի կարի թիկի ծայրը: Հանել և դեն գցել ծածկոցը, պատուել ռետինացված կտորից կտրած ծածկոցը և դեն գցել: Հանել անգլիական քորոցը, բացել թուղթը և վերցնել վիրակապական իրերը: Բինսը վերցնել աջ ձեռքը, իսկ ձախով բռնել բինսի ադատ ծայրից, վորին կարված է մաուլայի կոմպրեսը: Պետք է հետևել, վոր ձեռքերը կամ հագուստը չդիպչեն կապի այն յերեսին, վորը դրվում է վերքի վրա (կապի այն կողմին, վորին կարելի չէ դիպչել, կարված է կարմիր թիկով):

Բինսը փաթաթելիս պետք է կատարել հետևյալ կանոնները. բինսը պահել աջ ձեռքում, կոմպրեսը վերքի վրա պահել ձախ ձեռքով, իսկ աջով բինսը տանել վիրավորի մարմնի վրայով այնպես, վոր բինսը բերվի դեպի իր ձախ ձեռքի կողմը: Բինսը պետք է պինդ կպչի մարմնին, բայց վիրավորին պետք է ցավ չպատճառի և չխանգարի արյան շրջանառությանը (յեթե բինսը խանգարում է արյան շարժմանը, այդ դեպքում մաշկը բինսից ներքև ստաչում և կապում է): Բինսը լավ փաթաթելու համար պետք է բինսը լետ ծալել: Չի կարելի կապը դնել հագուստի կամ սպիտակեղենի վրայից: Ձեռքերով կամ այլ առարկաներ չը դիպցնել վերքին, վերքը ջրով կամ այլ հեղուկներով չը լվանալ: Փորձ հանել վերքից հանելու նրա մեջ վառված գնդակները կամ գնդակի բեկորները:

Վիրավորին տեղափոխելու համար նրան պետք է նստեցնել նստարանի ձևով պահած ձեռների վրա, կարճ տախտակի, փայտի վրա և այլն: Յեթե վիրավորը կորցրել է իր գիտակցութունը, ապա նրան յերկու հոգով առանց պատգարակի (նասիլկայի) տեղափոխելու ժամանակ տեղափոխողներից մեկը կանգնում է վիրավորի գլխի մոտ և նրան բռնում է արմուկներին տակից. մյուսը կանգնում է մեջքն արած վիրավորին և բռնում է նրա վոսներից՝ ծնկներից փոքր ինչ ցածր:

Արհեստական շնչառություն կատարելու կարիք կլինի ամենից առաջ ընդհանուր թունավորում առաջացնող թ՛ն պատճառած ծանր թունավորումների և գիտակցությունը կորցնելու ժամանակ, յերբ այս կամ այն պատճառով շնչառությունը ժամանակավորապես դարդարել կամ խիստ թուլացել է:

Արհեստական շնչառության յեղանակներից մեկը Շեֆֆերի յեղանակն է: Այդ յեղանակով տուժածներին փորի վրա պառկեցնում են դետին, ձեռքերը ձգում են առաջ և գլուխը շուռ են տալիս կողքի վրա (տուժածի վրայից նախապես հանում են խանգարող հագուստը):

Այնուհետև արհեստական շնչառութիւնն կատարողը չոքած կանգնում և այնպես, վոր տուժածի կոնքը գտնվի նրա ծնկների միջև: Դրանից հետո ոգնութիւնն ցուլց տվողը մեկնում և իր ձեռքերը և դնում և տուժածի մեջքի վրա այնպես, վոր ձեռքերի թաթերը գտնվեն տուժածի վոզնաշարի չերկու կողմում, նրա ներքևի կողերին մոտիկ: Կուսնալով առաջ, նա իր մամի ծանրութիւնը գցում և ձեռքի թաթերի վրա, և ճնշելով տուժածի կրծքի վանդակը, ստիպում և վոր նա արտաշնչի. դրանից հետո արհեստական շնչառութիւնն կատարողը դադարեցնում և ճնշումը և մի փոքր վեր և բարձրանում. այդ ժամանակ տուժածի կրծքի վանդակը ուղղվում և և ող և ներծծում: Այնուհետև, հերթով ճնշելով և ազատ թողնելով (մեկ րոպեյում 16—20 անգամ) տուժածի կրծքի վանդակը, արհեստական շնչառութիւնը, շարունակում են այնքան ժամանակ, մինչև վոր տուժողն ինքը սկսի շնչել: Յեթե յերկու ժամվա ընթացքում տուժածն ինքը չի սկսում շնչել, ապա արհեստական շնչառութիւնը, սովորաբար, անոգում և այլնս:

Մյուսը՝ Սիլվեստրի չեղանակն է: Այս չեղանակը հետևյալն է. հագուստից գունդ են կապում և դնում են տուժածի մեջքի տակ: Ոգնութիւնն ցուլց տվողը չոքած կանգնում և տուժածի գլխի մոտ, բռնում և տուժածի արմունկներից ներքև և առանց շտապելու («մեկ—յերկու» հաշվով) նրա ձեռքերը բարձրացնում և տուժածի գլխավերևը և քաշում և դեպի իրեն: Սպասում և 2 վայրկյան. ապա «յերեք—չորս» հաշվով տուժածի արմունկները յետ են տանում և 2 վայրկյանով արմունկները կպցնում և կողքերին: Տուժածի արմունկների յերկարացնելու ծալը մեկ րոպեյում կատարում են 16—30 անգամ, այնքան ժամանակ, մինչև վոր տուժած մարդն ինքն սկսի շնչել ինքնուրույն կերպով: Արհեստական շնչառութիւնն կատարելիս պետք է հետևել, վոր տուժածի լեզուն յետ չնկնի:

Ձորոզ Գորմա

ՀԱՎԱՀՐԴԵՂԱՅԻՆ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Թ Ե Մ Ա 14. ԻՆՉՊԵՍ ԵՎ ԱԶԵՑՆԵԼ ՀՐԴԵՀԻ ՎՏԱՆԳԸ ՏԱՆ ՄԵՋ

Կրակի արագ տարածվելու վտանգը նվազեցնելու և պայքարը հերզեհի դեմ հեշտացնելու համար վաղորոք պետք է ձեռք առնել մի շարք նախազգուշական միջոցառումներ, այն և պետք է տանիքներից, նախասենյակներից հեռացնել հեշտ բռնկվող առարկաները, վորոշել սենյակներից մարդկանց դուրս բերելու կարգը՝ առաջուց նշված հարմար ճանապարհներով, պատրաստել հրամարիչներ, ավազ պար-

կերում և արկղներում, ջուր, լինգեր, բահեր, դուլեր, ջրատար ծորակներ և այլ ամենը դետեղել վորոշակի տեղերում. արգելել, վոր բնակարաններում հեղուկ վառելիքի մեծ պաշարներ պահեն և ստուգել դրա կատարումը: Բոլոր սանդուղիքների վրա տան ակտիվիստներից կազմակերպել հրշեջ պոստեր, տան բոլոր բնակիչներին սովորեցնել, թե ինչպես պետք է վարվել հրամարիչների հետ և թե ինչպես պետք է հրձիգ ուժերից ծագած հրդեհը ավազով հանգցնել:

Թ Ե Մ Ա 15. ԻՆՉՊԵՍ ՊԵՏԲ Ե ՊԱՅՔԱՐԵԼ ՀՐՁԻԳ ՌՈՒՄԲԵՐԻՑ ԾԱԳԱՄ ՀՐԴԵՀԻ ԴԵՄ

Հրձիգ ուժերի այրվող նյութը չի կարելի ջրով հանգցնել (ջուրը միայն սաստկացնում և հրդեհը), այլ պետք է ավազ ցանել: Շատ լավ կլինի, յեթե առաջուց պատրաստված լինեն 5—10 կիլոգրամանոց ավազով լի պարկեր, վորոնց ավազը պետք է շաղ տալ կրակի ոջախի վրա: Հրձիգ ուժերից կրակը շրջակա առարկաների և շենքերի վրա տարածելու դեպքում նրանց կարելի յե հանգցնել սովորական չեղանակով, ջրի և հրամարիչների ոգնութիւնով:

Թ Ե Մ Ա 16. ԻՆՉՊԵՍ ՈԳՏՎԵԼ ՁԵՌՔԻ ՀՐԱՄԱՐԻՉՆԵՐԻՑ

Ձեռքի հրամարիչները լավ միջոց են հրդեհի վոչ մեծ ոջախներն արագորեն հանգցնելու համար: Հրամարիչները պետք է ոգտագործել հետևյալ ձևով. անոթը շուռ տալ հատակը դեպի վեր, մետաղյա ձողի ծալրի կոճակը խփել հատակին և հատուկ անցքից դուրս հոսող փրփուրն ուղղել կրակի ոջախի վրա:

Հեցեհորզ Գորմա

ՀՈՔՊ-Ը ՏՆԵՐՈՒՄ

Թ Ե Մ Ա 17. ՏԱՆ ՀՈՔՊ—Ի ԼԻԱԶՈՐԻ ՊԱՐՏԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

Տան ՀՈՔՊ—ի լիազորն այն անձնավորութիւնն է, վորը խորհրդային իշխանութիւնն և հասարակայնութիւնն առաջ պատասխանատու յե տան հակոդային և քիմիական պաշտպանութիւնն համար: ՀՈՔՊ—ի լիազորներ են համարվում տների կառավարիչները: Լիազորը տան բնակիչներից կազմակերպում և ՀՈՔՊ—ի ինքնապաշտ-

Բնակչութեան հակողային և քիմիական պաշտպանութեանն ամենից առաջ հենց իրեն բնակչութեան գործն է: Ամեն մի բնակչարձկոտպում և առանձին տան մեջ պետք է կազմակերպված լինի ինքնապաշտպանութեան խմբակ, վորը բաղկացած է քիմիական, հակահրդեհային, սանիտարական և հեղափոխական կարգը պահպանող ողակներէից: Խմբակը գլխավորում է տվյալ բնակչարձկոտպի կամ տան լիազորը: Խմբակն անցնում է ՀՈՔՊ—ի ուսուցման դասընթացը, վորպիսին պետք է կառուցված լինի այն հաշվով, վոր խմբակի յուրաքանչյուր անդամը կարողանա կատարել վոչ միայն տվյալ ողակի մարտիկի պարտականութեանները, այլ վոր ամբողջ խմբակը հարկավոր դեպքում կարողանա մասնակցել հրդեհ հանդցներու, վիրավորներին և տուժածներին առաջին ոգնութեանը հասցնելու գործում: Խմբակի մարտիկները պետք է հրահանգիչների դեր կատարեն, ոգնելով պետին (ՀՈՔՊ—ի լիազորին) սովորեցնելու տան բոլոր բնակիչներին, թե ինչպես պետք է պաշտպանվել ողային հարձակումներից և ամբողջ տունը նախապատրաստել այդ պաշտպանութեան համար:

Խմբակն իր մարտական պատրաստութեանը պետք է սերտորեն շաղկապի կուլտուրական, բարեկեցիկ բնակարան ստեղծելու պայքարի հետ: Սանիտարական ողակները կազմակերպում են հերթապահութեաններ՝ դժբախտ դեպքերում անհետաձգելի ոգնութեան ցույց տալու տան բնակիչներին, հսկում են բնակարանների, բակերի մաքրութեան վրա, պայքարում են սանիտարական պայմանների բարելավման համար: Հրդեհաշեղ ողակները հսկում են տան հակահրդեհային ինվենտարի պահպանութեան վրա, և թե տան բնակիչները կատարում են արդյոք անվտանգութեան կանոնները պրիմուսներից, նավթավառերից, գազից ոգտվելու, հեղուկ վառելիք պահելու տեսուկետից, հսկում են ելեկտրոնագորդման զծերի, վառարանների, ծխնելույղների, ջրամատակարարման սարքին դրութեան վրա, հրդեհի դեպքում տունը պահուսնի յեղքերով ապահովելու վրա և այլն:

Քիմիական ողակները տան բնակիչներին ոգնում են քիմիական մեթոդներով պայքար կազմակերպելու բնակարանների ֆուսատուների և պարազիտների դեմ: Ամեն մի ողակ սովորաբար բաղկացած է 5 մարդուց, իսկ ինքնապաշտպանութեան խմբակը՝ 20 մարդուց:

Ինքնապաշտպանութեան խմբակը քաղաքացիական բնակչութեան ՀՈՔՊ—ի հիմքն է: Նա պետք է կազմակերպված լինի ամեն տան մեջ և պետք է հանդիսանա ՀՈՔՊ—ի այն սկզբնական կազմակեր-

պանութեան խմբակ և ինքը հանդիսանում է այդ խմբակի պետը: Նա հոգ է տանում, վոր տան բոլոր բնակիչները ծանոթ լինեն այն կանոնների հետ, վոր անհրաժեշտ է գործադրել հակառակորդի ողային հարձակման պայմաններում:

Լիազորը կազմակերպում է «Պատրաստ ՀՈՔՊ»—ի նորմաների ուսամնասիրութեանն ու հանձնումը տան բնակիչների կողմից: Նա պետք է իմանա, թե ինչ չափով բնակիչներն ապահովված են հակաքազերով: Յեթե հակաքազերի թիվը պակաս է, լիազորը կազմակերպում է հակաքազերի գնումը բնակիչների կողմից: Նրա պարտականութեանն է բոլոր բնակիչներին սովորեցնել հակաքազից ոգտվելու ձևը, կազմակերպել հակաքազային սխտեծատիկ մարզանքներ և անցկացնել վարժութեաններ՝ ծխարկման խցերում:

Լիազորը պետք է հսկի: Թե տան բնակիչները վորքան ճիշտ են կատարում հակահրդեհային պաշտպանութեան կանոնները: Նա հոգ է տանում, վոր տունն ապահովված լինի հակահրդեհային անհրաժեշտ կահավորումով, սխտեծատիկորեն ստուգում է այդ կահավորման վիճակը և միջոցներ եձեռք առնում, վոր տան բոլոր բնակիչները կարողանան ձեռքի տակ յեղած միջոցներով հրդեհը հանդցնել և գիտենալ թե նրանցից յուրաքանչյուրն ինչ պետք է անի հրդեհը ծագելու դեպքում:

Լիազորը հարմիր խաչի կազմակերպութեան հետ միասին հոգ է տանում, վոր տան բնակիչներից կազմվեն սանիտարական ողակներ և տունն ունենա առաջին ոգնութեան փոքրիկ դեղատուն, վոր բոլոր բնակիչները սովորեն ինքնոգնութեան և փոխադարձ ոգնութեան պարզ յեղանակները և հանձնեն «Պատրաստ սանիտարական պաշտպանութեան» նորմաները: Լիազորը միջոցներ է ձեռք առնում ապաստարան ստեղծելու ողային ուժերից պաշտպանվելու, բնակարանները սարքավորելու հակաքիմիական տեսակետից և նախապատրաստում է լուսաքողարկման միջոցառումների համար: Ողային հարձակումների ժամանակ կարգը պահպանելու համար լիազորը կազմակերպում է հեղափոխական կարգը պահպանող ողակներ:

Ողային հարձակման պայմաններում լիազորը, հիմնվելով իր ստեղծած ՀՈՔՊ—ի ակտիվի՝ ինքնապաշտպանութեան խմբակի վրա, ապահովում է այն կարգն ու կազմակերպվածութեանը, վորոնք անհրաժեշտ են ողային հարձակման հետևանքների դեմ հաջողութեամբ պայքարելու համար: Այդ նպատակով լիազորը վաղորդ մշակում է ՀՈՔՊ—ի տան բնակիչների գործողութեանների պլանը՝ թշնամու ողային հարձակման դեպքում: Այդ պլանը լիազորը պետք է հասցնի ամեն մի բնակչին:

պությունը, վորը ՀՈՒՔՊ—ի բոլոր ալ ստորաբաժանումներէց և խմբերէց ավելի շուտ կարող և ոգնութեան գալ տվլալ բնակավարձկոտպի և տան բնակիչներին: Խմբակը տան բնակիչներին ոգնութեամբ կարող և կատարել մի շարք անհետաձգելի աշխատանքներ, վերցնելով ոգային հարձակման հետևանքները մինչև ՀՈՒՔՊ—ի քիմիական, սանիտարական, հրշիջ և այլ խմբերի գալը, վորոնք ուղարկում են հարվածման յենթարկված ոջախները: Վորքան ավելի շատ և տվլալ բնակավայրում ինքնապաշտպանութեան խմբակներին թիվը, այնքան ավելի արագ, լրիվ և վստահորեն և ավելի նվազագույն կորուստներով կարելի չէ վերացնել հակառակորդի ոգային հարձակման հետևանքները:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Պաշտպանութեան խնդիրները հակաոգային և քիմիական պաշտպանութեան գործում 3

Ոգային հարձակման միջոցները 5

Ինչպես ճանաչել ԹՆ 6

Ինչ պետք է անել ոգային և քիմիական վտանգի ազդանշանները տարու դեպքում 8

ԲՆ ԵՆ հակազգրի նշանակումն ու կազմութիւնը 10

ԲՆ ԵՆ հակազգրից ոգավելու ձևը 12

Հասարակ գազապատարանի սարքավորումը 13

Ինչպես դուրս գալ վարակված վայրից 14

Կենսամթերքների, ջրի և այլ առարկաների պահպանումը ԹՆ ներգործութիւնից 15

Գազահանման հիմնական միջոցները 16

Թունավոր նյութերով վարակվելու նշանները, ինքնօգնութիւն և փոխազարձ ոգնութիւն ԹՆ վարակվելու դեպքում 19

Անհատական հակաիւրիտային և վիրակապական կապոցից ոգավելը, արհեստական շնչառութեան կատարումը, արյունհոսութիւնը կանգնեցնելը և վերքի կապելը, տուժածներին փոխադրելը 24

Ինչպես նվազեցնել հրդեհի վտանգը տան մեջ 26

Ինչպես պետք է պայքարել հրձիգ ումբից ծագած հրդեհի դեմ 27

Ինչպես ոգավել ձեռքի հրամարիչներից 27

Տան ՀՈՒՔՊ—ի լիազորի պարտականութիւնները 27

Ինքնապաշտպանութեան խմբակների դերն ու խնդիրները 29

« Ազգային գրադարան »

NL0270829

ԳԻՆԸ 35 Կ.

13.366

БУДЬ ГОТОВ
К ПРОТИВОВОЗДУШНОЙ
И ХИМИЧЕСКОЙ
ОБОРОНЕ

Составлено

А. Мальшинским

Гиз ССР Армении, Ереван, 1986 г.